

УДК 378.147+81'243

Марія Кухта, Іванна Чейнеш

РОЛЬ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються концептуальні положення, що торкаються вимог до іншомовної комунікації сучасного студента вищого навчального закладу будь-якого напрямку підготовки. На основі теоретичного аналізу програмних документів розкрито цілі, зміст, технології, критерії оцінювання знань і практичних умінь в контексті загальноєвропейських підходів до вивчення іноземних мов.

Ключові слова: мовна комунікація, іншомовна комунікація, іншомовна культура, концептуальні підходи, стратегія вивчення і викладання іноземних мов

Постановка проблеми. Соціально-економічні перетворення, що характерні сьогодні для нашої держави, спонукають до кардинальних змін у педагогічному процесі вищої школи. Мова йде про те, що репродуктивна модель освіти не витримала випробування часом і повинна бути замінена продуктивною. На думку сучасних дослідників, тільки така модель забезпечує випускнику школи чи вищого закладу освіти адаптованість до життя у відкритому інформаційному просторі. У зв'язку з цим постає нагальне завдання оновлення методологічних підходів до мовної освіти в Україні, а точніше здійснення своєрідного «мовного прориву», що означає: всі громадяни мають опанувати державну мову як потужний національний об'єднувальний чинник, а кожен випускник навчального закладу повинен вільно володіти хоча б однією, а краще кількома іноземними мовами.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні ролі іншомовної комунікації в педагогічному процесі вищої школи, розкритті сучасних підходів до мети і змісту іншомовної комунікації відповідно до завдань модернізації освітньої галузі.

Виклад основного матеріалу. Рідна та іноземна мови завжди виконують дві основні функції: пізнання і спілкування. Відмінність полягає в тому, що іноземна мова слугує засобом не тільки міжособистісного спілкування, а й міжнаціонального, міждержавного, міжнародного. Крім того, за допомогою іноземної мови відбувається розвиток людини, її духовне збагачення за допомогою пізнання іншої культури, оскільки в іншомовній комунікації простежується взаємодія:

- а) мови, яка відображає культуру народу і виступає як певна форма культурної поведінки;
- б) культури, яка передає своєрідність суспільно-історичних умов і специфіку культурного життя;
- в) суб'єктів як носіїв мови і культури.

Звідси в узагальненому вигляді, спираючись на декілька наукових джерел, подаємо визначення іншомовної комунікації як сукупності різних форм стосунків, взаємодії та спілкування між індивідами і групами, які належать до різних, по відношенню до своєї, культур, у ході якої кожен з них є творцем або споживачем інформації за допомоги вербальних або невербальних знаків [6, с.42].

Ще в другій половині ХХ ст. відомий дослідник іншомовної мовленнєвої комунікації Є.Шубін зазначав, що вислів «вивчення іноземної мови» має два тлумачення. З одного боку, це вивчення мови як сукупності явищ і фактів, що відбуваються приблизно так, як вивчають історичні події чи хімічні властивості. Таким вивченням займаються лінгвісти і ті, хто студіює лінгвістику (теорію мовної комунікації). З іншого боку, людина може вивчати мову з метою включення в іншомовний колектив для участі в мовленнєвій комунікації (усній і писемній). У цьому випадку вона намагається оволодіти діяльністю – технікою комунікації або те-

хнікою обміну інформацією на даній мові, незалежно від того, у якій мірі процес засвоєння цієї діяльності буде включати набуття знань про мову як сукупність явищ [7, с.7].

На нашу думку, другий підхід вченого, який ігнорувався в радянській моделі мовної освіти, відображає на сьогоднішній день мету або основне призначення вивчення іноземної мови, що співвідноситься із завданнями, які ставить інформаційне суспільство перед сучасною людиною:

а) глобалізація інформації;

б) забезпечення кожному індивіду цивілізованих умов для всебічного і гармонійного розвитку.

Реалізація зазначених завдань дає можливість долучитися до світового банку знань, до інноваційних технологій, відкриває нові можливості для сучасної мобільної людини, в тому числі й студента будь-якого напрямку підготовки, у здобутті необхідної фахової інформації тощо. Неважко запримити, що досягнути усе це неможливо без оволодіння іноземною мовою як технікою комунікації. Саме тому нагальною стала проблема перегляду концептуальних підходів до іншомовної освіти та іншомовної комунікації, а також уніфікація мети, змісту, технологій, адекватного оцінювання знань за загальноєвропейськими стандартами, на чому й зупинимося нижче.

Для розв'язання багатьох питань, пов'язаних з мовним і культурним розмаїттям сучасної Європи, засновано Європейський центр сучасних мов в австрійському місті Граці, мету якого в програмному документі визначено так:

- захист і розвиток багатой спадщини мовного й культурного розмаїття як джерела взаємозбагачення;
- сприяння спілкуванню, взаєморозумінню та співпраці між населенням різних країн;
- повага національної, особистої й релігійної самобутності населення європейських країн;
- сприяння демократизації процесів вивчення й викладання іноземних мов завдяки підвищенню мотивації вивчення мов, орієнтації на потреби тих, хто вивчає мову, та їхні особистісні характеристики;
- подавання всебічної допомоги в галузі вивчення й викладання мов через міжнародну співпрацю між країнами – членами ради Європи [8, с.6].

Одним з пріоритетних напрямів у діяльності центру є професійно зорієнтоване володіння іноземними мовами /*vocationally oriented language learning*/. Його витoki сягають британського напрямку «Англійська для спеціальної мети» (*English Specific Purposes – ESP*) [5, с.180]. Аналогічні курси вивчення різних мов для сфер бізнесу, економіки та інформатики отримали широке розповсюдження як у Європі, так і в багатьох неєвропейських країнах світу в останнє десятиліття минулого століття. Однак створення світового ринку господарювання на початку нового століття спричинило активну європейську міграцію спеціалістів, і відповідно виникла потреба розширення зазначених вище трьох сфер застосування іноземної мови. Використання сучасних технологій у всіх сферах життєдіяльності людини вимагає базового знання іноземної мови для задоволення професійних потреб широкого кола спеціалістів. При цьому іншомовна комунікація в педагогічному процесі вищої школи забезпечується вивченням загального курсу іноземної мови, а також за професійним спрямуванням.

У європейському контексті професійно зорієнтоване вивчення іноземних мов є обов'язковою ланкою у системі неперервної освіти у період між закінченням школи та початком професійної діяльності особи. Суть професійного підходу полягає у встановленні інтегративних зв'язків між змістом професійно зорієнтованої освіти та загальним курсом вивчення іноземних мов, що в свою чергу повинно відобразитися у навчальних програмах освітніх закладів. Окрім того, важливим моментом зазначеного підходу є універсальна шкала оцінювання засвоєння мови, яка складається з п'яти рівнів:

–1 рівень – виживання (*Survivat*);

–2 – допороговий рівень (*Waystage*);

- 3 – пороговий рівень (Threshold);
- 4 – верхній проміжковий (Upper Intermediate);
- 5 – «просунутий» рівень (Advanced) [1, с.22].

Кожен із зазначених рівнів передбачає уміння й вимоги до оволодіння чотирма видами мовленнєвої діяльності: аудіюванням; говорінням; читанням; письмом.

Запропонована шкала оцінок слугує основою для закладання іншомовної комунікації, що в кінцевому результаті формує особистість фахівця, спроможного конкурувати на ринку праці.

Сучасні умови життя спонукають розглядати іншомовну комунікацію як узвичасну складову трудової діяльності людини, а вузівська підготовка з іноземної мови покликана забезпечувати готовність до вивчення іноземної мови та її удосконалення упродовж усього життя [4]. При такому підході професійна та іншомовна комунікативна діяльність розглядаються як різні сторони єдиного процесу – підготовки фахівців, готових до професійної діяльності в інформаційному відкритому суспільному просторі.

В концепції навчання іноземних мов та навчальних програмах вказується на те, що основна мета навчання полягає у формуванні в учнів та студентів комунікативної компетенції, що означає оволодіння мовою як засобом міжкультурного спілкування, розвиток уміння використовувати іноземну мову як інструмент у діалозі культур на основі комунікативно-орієнтованого підходу до навчання. При такому підході студент синхронно оволодіває іншомовною комунікативною культурою. Іншомовна культура – це знання про всі сфери життя країни, мова якої вивчається, і виховання шанобливого ставлення до країни й народу.

Загальна стратегія навчання іноземних мов визначається потребами сучасного суспільства та рівнем розвитку лінгвістичних, психолого-педагогічних і суміжних наук. Такою стратегією на сьогоднішній день, на думку багатьох дослідників, визнається комунікативний підхід у вивченні іноземних мов, який зумовлює практичну мету здобуття вищої фахової освіти, тобто оволодіння іншомовним міжкультурним спілкуванням шляхом формування і розвитку міжкультурної комунікативної компетенції та її складових [3, с.7].

Внаслідок так званої інформаційної революції з'явилася чимала кількість нових або осучаснених традиційних технологій навчання та викладання іноземних мов, з-поміж яких найбільш результативними фахівці називають методи комп'ютерного навчання, проектні методики, навчання на основі співпраці, або ж, як їх називають в іноземних дидактиках, методи колективної розумової діяльності [3, с.8]. Методи комп'ютерного навчання дозволяють урізноманітнювати форми взаємодії суб'єктів навчального процесу, оскільки сама лишень мережа «Інтернет» надає ряд нових інформаційних джерел, з допомогою яких можна здійснювати пошук необхідної інформації (індивідуальна та групова робота), її систематизацію, узагальнення та творчу переробку для створення власних текстів, презентацій, моделювання ситуацій, отримання оперативної консультативної допомоги з науково-методичних центрів тощо. Під проектними методиками розуміють певну організаційну, алгоритмічну модель навчальної діяльності, тобто добір форм і видів навчання, спрямованих на досягнення прогнозованих результатів самостійної роботи. З-поміж методів колективної розумової діяльності найбільш поширеними є такі:

1. Brainstorming (мозкова атака).
2. Cooperative Learning (навчання в співпраці).
3. Student Team Learning (навчання в студентській команді).
4. Learning Together (навчаємося разом).
5. Lig saw (пилка).

Суть зазначених методів полягає в колективній творчості з метою розв'язання завдань, як правило, підвищеної складності. Їх переваги стосуються підвищення рівня інтелектуального розвитку, самостійності і мотивації пізнання, виявлення творчих здібностей студентів, розвиток їх творчого мислення, формування навичок колективної роботи тощо.

Вважаємо за потрібне виокремити кілька найбільш загальних ознак технологічного підходу до навчання, зокрема:

- чітке визначення викладачем цілей навчання, їх співвіднесеність із передбачуваними результатами;
- визначення змісту та обсягу навчального матеріалу відповідно до поставлених цілей та з орієнтацією на досягнення ймовірних результатів;
- оцінювання проміжкових результатів, корекція навчальних досягнень студентів, що також здійснюється відповідно до поставлених цілей та передбачуваних результатів;
- підсумкова оцінка знань, умінь і навичок, її співставлення з прогнозованими результатами.

Відповідно до зазначених ознак педагогічна технологія – це упорядкована сукупність дій та операцій, які забезпечують досягнення прогнозованого результату у динамічних/змінюваних умовах педагогічного процесу. Науковці стверджують, що педагогічна технологія позбавляє навчання фрагментарності, уривчастого характеру, натомість надає йому системності, логічності і послідовності.

Зміст сучасного навчального процесу з іноземної мови у вищих закладах освіти, на думку дослідників, повинен спрямовуватися на прикінцевий результат і відповідати наступним ознакам:

1. Повнота реалізації внутрішніх компонентів процесу навчання, зокрема: прогностичність мети, структурованість змісту, адекватність способів засвоєння, об'єктивність оцінювання результатів.

2. Рівень індивідуалізації та створення суб'єкт-суб'єктних стосунків між учасниками процесу навчання, що в свою чергу забезпечує інтенсифікацію навчальної діяльності студента і вироблення власного продукту діяльності.

3. Керованість навчальною діяльністю студента, наявність зворотного зв'язку, що дає змогу коригувати її результати.

4. Наявність контактних і оптимальних критеріїв і методик оцінювання ефективності навчання та якості його результатів [2, с.22].

Педагогічний процес, якому комплексно притаманні названі ознаки, позитивно впливає на формування особистості фахівця, спроможного конкурувати на ринку праці. Це означає, що прикінцевим результатом вивчення іноземної мови студентом будь-якого напрямку підготовки є фахова особистість, на шляху до якої студента характеризують за такими індивідуальними показниками:

- здібності, від яких залежить якість засвоєваних теоретичних знань та практичних умінь;
- навченість, показники якої засвідчують результативність навчальної діяльності;
- мотиви, що стимулюють внутрішні механізми індивідуального розвитку та професійного зростання студента як майбутнього фахівця;
- рефлексія, тобто усвідомлення студентом того, яким він є насправді, яким сприймає найближче оточення, яким його бачать інші партнери по спілкуванню та спільній діяльності, що особливо актуалізується в умовах рейтингового оцінювання академічних та особистісних досягнень студента [2, с.24].

Важливим елементом фаховості студента як суб'єкта педагогічного процесу певного професійного спрямування є мовна компетенція, яка включає фахові знання, уміння і навички зі спеціальності, рівень практичного використання отриманих знань, рівень володіння іноземною мовою.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Теоретичний аналіз проблеми дозволяє зробити деякі узагальнення. По-перше, найбільш прийнятною освітньою моделлю для педагогічного процесу вищої школи є продуктивна модель, згідно з якою отримані знання, уміння і практичні навички студента – не самоціль, а засіб професійного та особистісного самоудосконалення. По-друге, важливе місце в професійній підготовці студентів різних напрямів підготовки відіграє уміння комунікувати іноземною мовою. По-третє, вирішальним чинником успіху вивчення іноземної мови є розуміння значущості соціально-культурної

спадщини, існуючих соціально-економічних, культурно-освітніх та політичних відносин відповідних мовних спільнот для здобуття сучасного необхідного рівня освіти і пошуку власного місця в суспільстві кожним мовним користувачем.

Наступні розробки проблеми пов'язуємо із пошуком шляхів формування іншомовної комунікативної культури студентів вищих навчальних закладів.

Список використаних джерел

1. Богатырева М. А. К проблеме выделения уровней профессионального владения иностранным языком /А. М. Богатырева // Иностранные языки в школе. – 1997. – №2. – С.18–24.
2. Бондар В. Управління формуванням професійною компетентністю вчителя / В. Бондар, І. Шапошникова . // Освіта і управління. – 2006. – № 2. – С.20–27.
3. Коваленко О. Про вивчення іноземних мов у 2007/08 н.р. /О. В. Коваленко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2007. – № 3. – С.6–12.
4. Максименко О. Принципи професійно орієнтованого навчання іноземних мов у Західній Європі /О. В. Максименко // Рідна школа. – 2005. – № 9–10. – С.78–80.
5. Першукова О. О. Стратегія європейських країн у галузі навчання іноземних мов / О. О. Першукова // Педагогіка і психологія. – 2001. – №3–4. – С.175–182.
6. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / Светлана Григорьевна Тер-Минасова. – М.: Слово / Slovo, 2000. – 624 с.
7. Шубин Е. П. Языковая коммуникация и обучение иностранным языкам / Евгений Павлович Шубин. – М.:Просв., 1972. – 350 с.
8. Trim J. Language learning for European citizenship. Final report (1989 – 1996) // Council for Cultural Cooperation. Council of Europe Publishing 1997 – 101 p. ISBN 92-871-3237-2.

Иванна Чейпеш, Мария Кухта. Роль иноязычной коммуникации в педагогическом процессе высшей школы.

В статье рассматриваются концептуальные положения, касающиеся требований к иноязычной коммуникации современного студента высшего учебного заведения любого направления подготовки. На основании теоретического анализа программных документов раскрыты цели, содержание, технологии, критерии оценивания знаний и практических умений в контексте общеевропейских подходов к изучению иностранных языков.

Ключевые слова: языковая коммуникация, иноязычная коммуникация, иноязычная культура, концептуальные подходы, стратегия изучения и преподавания иностранных языков.

Ivanna Cheyresh, Marija Kuchta. The role of foreign language communication in pedagogical process of high school.

Conceptual aspects connected with the requirements to foreign language communication of a modern student in a higher educational establishment with any preparatory direction are observed in the article. Aims, contents, technologies, knowledge criteria and practical capabilities assessment in the context of common European approach to learning foreign languages are shown on the basis of the theoretical analysis of the program documents.

Keywords: language communication, foreign language communication, foreign language culture, conceptual approaches, strategy of learning and teaching foreign languages.